

Микола Селецький

СЛАВНОГО БАТЬКА ДОСТОЙНИЙ СИН (штрихи до портрета українознавця Тараса Пустовіта)

Тарас ПУСТОВІТ – історик-архівіст, заслужений працівник культури України (2009), голова Полтавського міського товариства “Просвіта” імені Т. Г. Шевченка (з 1996).

Народився 13 серпня 1959 року в м. Кременчуці в журналістській родині. Закінчив середню школу № 14 м. Полтави. У 1976–1978 роках навчався на струнному відділенні Полтавського музичного училища імені М. В. Лисенка, закінчив історичний факультет Полтавського педагогічного інституту імені В. Г. Короленка (1984). Із 1987 року працює в Державному архіві Полтавської області: науковий співробітник, головний спеціаліст, начальник відділу, від 2007 – заступник директора.

Автор та співавтор понад 400 публікацій, зокрема енциклопедичного довідника “Полтавщина” (К.: Українська енциклопедія ім. М. П. Бажана, 1992), “Полтавіки. Полтавської Енциклопедії” (12 том) (Полтава: Полтавський літератор, 2009), колективних монографій “Полтавщина. Історичний нарис” (Полтава: Дивосвіт, 2005), “Полта-

ва. Історичний нарис” (Полтава: Полтавський літератор, 1999), “Полтавщина: влада на історичних паралелях” (Полтава: АСМІ, 2005), серії видань “Реабілітовані історією”, підручника з новітньої історії Полтавщини для 11 кл. (Полтава: Оріяна, 2007); один із упорядників архівних збірників (1993, 1998, 2003, 2008), щоденника полтавського лікаря О. О. Несвіцького “Полтава у дні революції та в період смуту 1917–1922 рр.” (Полтава: Рік, 1995), довідника “Адміністративно-територіальний поділ Полтавщини. 1648–2002” (Полтава, 2002), збірника документів “Український національно-визвольний рух. Березень-листопад 1917 року” (К.: Вид-во Олени Теліги, 2003), Полтавського обласного тому Національної книги пам’яті (Полтава: АСМІ, 2008) та ін. Один із ініціаторів, авторів і член редакційних колегій періодичних видань “Полтавська Петлюріана”, “Полтавські єпархіальні відомості”, “Наше слово”.

Лауреат премії Української бібліотеки імені С. Петлюри в Парижі (1992), премій імені В. Веретеннікова (2000), імені Самійла Величка (2011). Нагороджений Подякою Кабінету Міністрів України (2003), Почесною Грамотою Кабінету Міністрів України (2007), Грамотою Уповноваженого ВР з прав людини (2007), Подячною Грамотою Патріарха Київського і всієї Руси-України Філарета (2001).

Ближче познайомити краян із Тарасом Павловичем Пустовітом – непересічною особистістю, віддаючи до глибини душі справі людиною, а також обміркувати низку нагальних проблем сучасного краєзнавства ставимо за мету цієї публікації.

– На вибір професії людини зазвичай впливають рідні та близькі. Що ж визначало Вашу життєву долю? Хто допоміг Вам обрати цю нелегку працю слова і пера?

– Походжу я із журналістської родини. Мій батько, Пустовіт Павло Микитович, родом із хутора Пустовіти, що поблизу Кременчука, закінчив у 1958 році факультет журналістики Київського державного університету імені Т. Г. Шевченка. Під час розподілу він

попросився працювати на Наддніпрянщину, поближче до рідних місць. Із 1958 року працював журналістом у міських газетах “Робітник Кременчуччини” та “Кременчуцька зоря”.

Вибір журналістської професії в нього не був спонтанним, оскільки потяг до літератури відчував ще з дитинства. Будучи школярем Великокоханівської сільської школи, батько відвідував літературний гурток у Кременчуці та дописував вірші до районної

газети “Перемога”. Як професійний журналіст усякчас відчував певний дискомфорт: вибір тематики в радянські роки жорстко визначали партійні циркуляри, промислові

об’єкти, які треба було возвеличувати, знаходилися бозна-де (полтавцеві Пустовіту доводилося навіть висвітлювати хід ударної будови в Комсомольську-на-Дніпрі), пригнічувало постійне безгрошів’я. Але попри все він був творчою людиною, постійно знаходив час для дослідницької роботи, дописував до всеукраїнських журналів, намагався не пропустити жодної цікавої публікації. Гортаючи його старі нотатки, я знайшов запис за лютий 1963 р. з приводу виходу книги О. І. Солженіцина “Один день Івана Денисовича”. Ця книга, за його зізнанням, дала більше інформації про систему, ніж рік навчання в університеті.

Упродовж десятиліть батько підтримував зв’язки зі своїми однокурсниками та друзями. Тож у нашому помешканні (у Кременчуці, а згодом і в Полтаві) побувало немало достойних людей, серед яких, мабуть, найвідомішими є Борис Олійник, Василь Захарченко, Микола Шудря, Віра Жук, Лев Євселевський, Олександр Ковінька, Іван Сподаренко, Олесь Косиченко, Андрій Нанкевич, Тарас Нікітін та ін. Книги з автографами цих письменників, журналістів, дослідників нині є справжніми реліквіями нашої родини.

Із дитинства пам’ятаю, що досить часто вночі в нашій хаті горіло світло – це означало, що господареві тієї доби так і не випало відпочити: після основної роботи він знову засідав над якимсь терміновим завданням. Тато постійно носив із собою записник, бо був і журналістом, і редактором, і дослідником-краєзнавцем, у середині 1960-х навіть входив

до складу оргкомітету зі створення Кременчуцького краєзнавчого музею. Незважаючи на постійне перевантаження і стресові ситуації, свою роботу дуже любив. Коли 1963 року закривали міську газету “Робітник Кременчуччини”, він страшенно болісно через це переживав. У творчому доробку батька десятки публікацій про промислові об’єкти міста (окремими виданнями вийшли книги “Крюківський вагонобудівний завод”, “Кременчуцький завод дорожніх машин”, “Окупаційний Кременчук”, а одна із книг – “Чуєш, Дніпре!” (у співавторстві з Г. С. Барвінком та Л. І. Євселевським) – у 1968 році відзначена обласною комсомольською премією імені Петра Артеменка. Деякий час він працював заступником редактора газети “Кременчуцька зоря”, згодом – у партійних органах. Коли ж випала нагода, батько знову повернувся у свою стихію – журналістику, практично з нуля в середині 1990-х років заснував обласну газету “Село Полтавське”. Я відчуваю, що любов до слова, повага до творчих людей мені передалася від нього.

– Ви тривалий час уже мешкаєте в Полтаві, а ким вважаєте себе: кременчучцем чи полтавцем? Чи можете назвати Полтаву духовною столицею нашої Батьківщини, як уплинуло це місто на Ваш трудовий шлях?

– У 1970 році наша родина перебралася на постійне мешкання до обласного центру, але ще тривалий час моє серце розривалося між Полтавою та Кременчуком. З дитинства я дуже люблю Дніпро, його мальовничі краєвиди, тому завжди, коли є нагода, із задоволенням відвідую місця свого дитинства. Тільки з

часом, як здобув вищу освіту, як став працювати в архівній установі й досягнув величезний пласт інформації про минуле Полтави, вона повністю покорила мене. Коли щось пишу

про це славне місто і його жителів, отримую від цього особливу насолоду, позаяк усвідомлюю, що додаю якийсь новий штрих до його величі.

З приємністю сьогодні згадую роки навчання на історичному факультеті Полтавського педагогічного інституту, участь у оркестровій групі хору “Калина”, улюблених викладачів. Коли опиняюся в рідних стінах, хвилююся знову, як колись у студентські літа.

Свій трудовий шлях розпочав 1984 року в школах міста Комсомольська, де справно відпрацював три роки. Та через деякий час зрозумів, що педагогічна нива – це не зовсім моє. Після повернення до Полтави шукав іншої роботи. Звернувся до керівництва Державного архіву Полтавської області і, хвала Всевишньому, мені пощастило: там знайшлося вакантне місце. Починав із найнижчої посади (доводилося провадити науково-технічне опрацювання документів у різних установах міста, підшивати справи), але не шкодую, що це було, бо достеменно тепер знаю всі ділянки архівної роботи. Пов’язаний із цією установою вже майже 25 років і дякую Богові, що подарував мені змогу займатися улюбленою справою: і вдихати порохи давніх паперів, і досліджувати, і писати, і...

– Тарасе Павловичу, ми знаємо Вас як активного просвітянина. Мабуть, це – і громадянський обов’язок, і поклик душі... Що ж визначило Ваші світоглядні позиції, чи легко нині працювати на ниві просвіти?

– Дитинство моє минуло в зросійщеному місті, та й навчався я в російськомовних школах. У пам’яті моїй закарбувалися ганебні явища застійного періоду. Приміром, у середині 1970-х років, коли навчався в Полтавській школі № 14, мої однолітки неодноразово збиралися гуртом, щоб іти й “навчати розуму” юнаків, які приїжджали до обласного центру з навколишніх сіл. “Ловили” їх зазвичай на Червоній площі (нині Соборний майдан), нападали і били лише за те, що ті послуговувалися батьківською рідною мовою. По-

тім хлопці довго хизувалися своїми “подвигами”, із захопленням і якоюсь осоружною насолодою розповідали, як провчали селянок. Я зміг усвідомити мотиви такого зверхнього ставлення цих зросійщених невігласів до однолітків із села лише згодом.

На мою думку, радянська школа давала непогані знання, але любов до рідного краю здебільшого виховувалася десь за її стінами. Напевне, найбільше на формування моєї свідомості мали батьківське виховання, родинні подорожі пароплавом із Кременчука до Канева, що відбувалися періодично на початку 1960-х років, гра в оркестровій групі інститутського хору “Калина”, а згодом – загальноукраїнська хвиля національного піднесення другої половини 1980-х років, знайомство із відомою родиною Ротачів, долучення до

християнських цінностей. Відчуваю, що величезний вплив на мене мали праці Івана Майстренка, Григорія Костюка, Миколи Руденка, Євгена Сверстюка, а також постійна робота з архівними джерелами різних періодів. Гадаю, не випадково на зламі 1980–1990-х років став відвідувати практично всі культурно-мистецькі заходи місцевого товариства “Просвіта” імені Т. Г. Шевченка, а згодом і очолив міську організацію цього товариства.

Упродовж багатьох літ завдяки архівній і просвітянській роботі познайомився з різними відомими й освіченими людьми (політичними і громадськими діячами, науковцями, робітниками): Миколою Плав’юком, Павлом Мовчаном, Євгеном Сверстюком, Миколою Кульчинським, Олександром Білоуськом, Дмитром Степовиком, Миколою Степанен-

ком, В'ячеславом Брюховецьким, Іваном Бутичем, Петром Ротачем, Юрієм Самойленком, Юрієм Шаповалом, Валентиною Шандрою, Володимиром Мокляком, Миколою

Чабаном та ін. У товаристві “Просвіта” ми ще з 1990-х років намагалися співпрацювати з усіма національно-державницькими силами краю, Полтавськими єпархіями Української автокефальної православної церкви та Української православної церкви Київського патріархату, представниками української діаспори. Думаю, оточення, у якому опинився й продовжую перебувати, професійна та громадська робота, християнські цінності – ось ті основні чинники, що сприяли моему духовному самостверженню.

– Які найваговитіші здобутки має полтавське товариство “Просвіта” імені Т. Г. Шевченка? Чим цікава і корисна просвітянська робота?

– Наше товариство “Просвіта” може пишатися своєю історією, зокрема досягненнями, що стосуються утвердження української мови, відродження національних звичаїв, традицій. Здобутки товариства – це праця на громадських засадах багатьох і багатьох людей. Прагнемо продовжити ті давні добрі справи, які започаткували попередники. Полтавцям добре відомі наші видавничі проекти, періодичні заходи на пошанування славетних українських діячів, Петлюрівські читання, фестивалі “Мазепа-фест”, організація молодіжних пластунських таборів, газета “Наше слово”. Тішуся, що був серед тих, хто ініціював установлення меморіальної дошки П. П. Ротачеві і робив усе можливе, аби вона з’явилася на будинку, у якому мешкав цей видатний українець, що допоміг видати книгу І. А. Бутича “Генеральне слідство про маєтності Полтавського полку. 1729–

1730 рр.” (Полтава, 2007), що публікаціями про нашого земляка, полковника армії Української Народної Республіки Степана Лазуренка допоміг нащадкам цієї славетної родини, які нині мешкають на різних материках, віднайти один одного.

– Ви працюєте в архівній установі не одне десятиліття. Яка ж вона, ота робота історика, отой діалог із часом і понад часом? Мабуть, Вам удалося потримати в руках, простудіювати всі найцікавіші джерела?

– Це дещо поверхове уявлення. Хоча працюю в архівній установі вже понад двоє десятиліть, познайомитися з усіма архівними документами навіть у Державному архіві Полтавської області не зміг. Це, до речі, ніколи й нікому не під силу. Для мене, як для історика-архівіста, основне – знати, де, у яких джерелах можна добути потрібну інформацію. І не тільки в нашому архіві, а й в архівних установах Києва, Львова, Петербурга чи будь-яких інших міст. Пріоритетне завдання архівної галузі – виявлення українки в різних куточках світу, створення ефективних і сучасних науково-пошукових систем та електронних баз даних. Ми ж намагаємося, у свою чергу, вияскравити “Полтавіку”, й така змога сьогодні є. Протягом століть людство нагромаджувало унікальні знання за багать-

ма напрямками. І було б нерозумно нехтувати досвідом, набутим попередніми поколіннями. Ніякий Інтернет сьогодні не здатний замінити той величезний обсяг інформації, що зберігається в архівних установах. Кожна освічена особистість чудово розуміє, наскільки важливою є роль першоджерел у нашому житті. І немало людей нині готові платити значні кошти за будь-яку інформацію про

своїх пращурів. Працюючи в архіві, відчуваю, наскільки швидко змінюється цей світ і яке швидкоплинне людське буття.

– *З-під Вашого пера пішли до читача сотні праць. Які публікації зі свого творчого доробку цінуєте по-особливому, які моменти в роботі стали найважливішими для духовного та професійного зростання?*

– Найчастіше згадую роботу над першими серйозними проектами. Найпам'ятнішою для мене є участь у колективній роботі над енциклопедичним довідником “Полтавщина”, що тривала наприкінці 1980-х років. Тоді мені як члену редколегії доводилося збирати ма-

теріали з усієї області, постійно щось уточнювати й перевіряти. Видання готувалося в період розпаду СРСР, і ніхто не давав гарантій, навіть головний редактор Української Енциклопедії А. Кудрицький, що цей проект удасться довести до кінця. Я тоді вперше побачив, як складно готувати серйозні видання, й відчув величезну відповідальність за друковане слово. Особисто для мене ця робота стала гарною школою, я познайомився із багатьма київськими вченими й редакторами, полтавськими дослідниками та краєзнавцями, стосунки з якими намагаюся підтримувати й донині. Коли мені щось закидають з приводу недоліків цього енциклопедичного довідника, я завжди відповідаю: “Якщо ви такі розумні, спробуйте зробити краще”.

– *Ви не один рік досліджуєте національно-визвольний рух нашого краю. Чим для Вас особлива ця тема? Чи можете назвати прізвища тих полтавців, які найбільше зробили для утвердження незалежності України?*

– Зробити це дуже складно. Таких людей тисячі, десятки тисяч. На моє глибоке переконання, патріотів на нашій Полтавщині ніяк не менше, ніж у Галичині. У Західній Україні в період 1920–1930-х років активувалася й оприлюднювалася інформація, у нас же в цей час система робила все, аби знищити навіть згадки про національно-визвольні змагання.

Потрібні значні зусилля істориків, краєзнавців, архівних працівників, громадськості, щоб змінити стійкі радянські стереотипи та очистити багатолітні ідеологічні нашарування. Полтавці брали активну участь у Визвольній війні під проводом Богдана Хмельницького, підтримали державницькі намагання гетьмана Івана Мазепи, активно розбудовували Українську Народну Республіку. З-поміж багатьох достойників вирізняв би передусім голову Директорії УНР Симона Петлюру, президента Української Головної Визвольної Ради Кирила Осмака, Патріарха Київського і всієї Руси-України Мстислава, правника Микола Міхновського, правозахисницю Оксану Мешко, письменників Олеса Гончара та Петра Ротача. Нам потрібно активніше і говорити, і писати про таких людей, бо радянські догми, на превеликий жаль, усе ще переважають у нашому хворому суспільстві.

– *Вочевидь, історія нашого краю має ще багато “білих плям”... Якою ж вона є, трагічною чи величною, над чим нині маємо замислюватися, які важливі уроки історії ми ще не засвоїли?*

– Мало досліджених сторінок нашого дня збіглого вистачає. Протягом десятиліть радянська історична наука була настільки заідеологізованою, що за яку б тематику ми сьогодні не взялися, виникають сотні нез’ясованих питань, висвітлення яких вимагає значних інтелектуальних зусиль. Інколи досліджувати якусь тему навіть важко психологічно. Коли з колегами у 2008 році брав участь в упорядкуванні обласного тому Національної книги пам’яті (Голодомор 1932–1933 рр.), безпосередньо відчув, наскільки тяжко опрацьовувати джерела цього періоду. За короткий час довелося “пропустити крізь себе” велику кількість документів, у яких відображено трагедію багатьох наших краян. Після кількомісячної роботи відчував не тільки фізичну втому, але й біль у серці. То як би там не було, опрацьовувати такі теми вкрай необхідно для очищення української душі й української нації.

В останні роки на місцевому рівні розробляється немало різних видавничих проектів, і, на мій погляд, один із найцікавіших та наймасштабніших – Енциклопедія Полтавщини “Полтавіка”. З певністю можу твердити, що цей проект є надзвичайно важливим, адже він презентує область в Україні і світі вже на іншому рівні. Лише один 12 том “Полтавіки” увів у науковий обіг сотні нових гасел. Нікого не хочу образити, але скажу, що ми й самі ще не усвідомлюємо, наскільки багатющою є іс-

торична та духовна спадщина України і Полтавщина також.

– *Тарасе Павловичу, поділіться із читачами “Рідного краю” своїми задумами, ідеями, планами. Про що Ви мрієте, якою бачите Полтаву, Полтавщину, Україну в майбутньому?*

– Переконалий, що людина творча приречена працювати постійно, незважаючи на те, сприятливі для цього часи чи ні. З’являється немало вартісних творів не завдяки системі, а навіть усупереч їй. Не хочу проводити ніяких паралелей, скажуть лишень, що в мене задумів достатньо, вистачило б тільки сил їх реалізувати. Слава Богу, працюю не сам, а в команді фахівців: істориків, філологів, мистецтвознавців, краєзнавців. Крім роботи над “Полтавікою”, у цьому році плануємо значно доповнити “Адміністративно-територіальний поділ Полтавщини. 1648–2012” та видати його до 75-річчя створення Полтавської області, продовжити з одностумцями випуск періодичних збірників “Полтавська Петлюріана” та “Полтавські єпархіальні відомості”. Хочеться сподіватися, що 2012 рік буде не гіршим, ніж минулий, що в нашому суспільстві нарешті настануть часи, коли науковці або люди творчі будуть поцінюватися не менше, ніж обліковці.

– *Аби Ваші слова та Богові у вухо. Дякую за відвертість, за щирі розмови. Гордий із того, що наші творчі шляхи перетнулися, що маю щастя спілкуватися і співпрацювати з Вами – людиною мудрою, неамбітною, залюбленою у свою справу, таку потрібну всім нам. Бажаю здійснення задуманих планів у радості й при здоров’ї.*